

(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

तामिळनाडु राज्य शासन

विरुद्ध

एमसी. डोवेल अँड कंपनी लिमिटेड. मद्रास

४ मार्च १९९७

**[मुख्य न्यायमूर्ती , ए. एम. अहमदी, न्यायमूर्ती, सी. जे. सुहास सी. सेन आणि
न्यायमूर्ती, सुजाता व्ही. मनोहर,]**

विक्रीकर:

मद्य वितरक करनिर्धारिती - बाटल्यांसाठी जमा केलेली जमा रक्कम - कर परतीच्या वेळी परतावा दिला - विक्री कर आकारणीसाठी विक्री उलाढालीमध्ये ठेव रक्कम समाविष्ट - असे अधिनिर्णित केले की, बाटल्यांची विक्री झाली नाही - बाटल्यांच्या पुनर्विक्री कर परतावा नाही - बाटल्यांच्या विक्रीवर विक्री कर लागू नाही .

उत्तरवादी - कर निर्धारिती युनायटेड ब्रेवरीज लिमिटेड चे मुख्य मद्य वितरक होते, बाटल्यांमध्ये मद्याची डिलिव्हरी घेण्यासाठी करदात्याला ठराविक रक्कम जमा करावी लागते- बाटल्या परत केल्यावर ठेवीची रक्कम परत करण्यात आली- करनिर्धारकाने त्याच्या ग्राहकांकडून त्याच दराने ठेवी गोळा केल्या आणि बाटल्या परत केल्यावर रक्कम परत केली-मूल्यांकन प्राधिकरणाने विक्री उलाढालीमध्ये ठेव रकमेचा समावेश केला आणि कर लावला.

अपील केल्यावर न्यायाधिकरणाने असे मत मांडले की ठेवीच्या रकमेवर कर लावला जाऊ शकत नाही. उच्च न्यायालयाने न्यायाधिकरणाने घेतलेली भूमिका कायम ठेवली. त्यामुळे प्रस्तुत अपील.

या न्यायालयाने अपील फेटाळून लावत असे अधिनिर्णित केले की - 1. सुरुवातीला बाटल्यांची विक्री झाली नाही आणि जेव्हा बाटल्या परत केल्या गेल्या तेव्हा पुनर्विक्री झाली नाही, असे उच्च न्यायालयाने म्हटले होते. कर निर्धारिती केवळ एक मध्यस्थ होता. बाटल्यांच्या विक्रीचा प्रश्नच उद्भवू शकत नाही. जेव्हा कर निर्धारितीने बाटल्या गोळा केल्या, तेव्हा त्याने त्याच्या मुद्दलावर अनामत रक्कम दिली. जेव्हा त्यांनी त्यांच्या ग्राहकांना बाटल्या पुरवल्या, तेव्हा त्याच्या बदल्यात, त्याने आपल्या ग्राहकांना बाटल्यांचा पुरवठा केला, तेव्हा त्याने ग्राहकांकडून अनामत रक्कम घेतली. ग्राहकांनी बाटल्या परत केल्यावर, कर निर्धारितीने जमा केलेली संपूर्ण रक्कम परत केली होती. त्यानंतर, कर निर्धारितीने सर्व बाटल्या त्याच्या मुख्य प्राचार्याकडे परत केल्या होत्या. त्यानंतर प्रमुखास ठेवीची (अनामत) रक्कम कर निर्धारितीला परत केली होती. त्यामुळे बाटल्यांच्या विक्रीचा प्रश्नच उद्भवला नाही.

[६८७-एच, ६८८-ए, डी-एफ]

2. बियर असलेल्या बाटल्या उत्पादकाने घाऊक विक्रेत्यांना आणि पुन्हा घाऊक विक्रेत्याने ग्राहकांना पुरविल्या तेव्हा बाटल्यांची विक्री झाली असे गृहीत धरले तर ग्राहकांनी बाटल्या विक्रेत्यांना परत केल्यावर बाटल्यांची विक्री देखील झाली असे गृहीत धरणे आवश्यक होते. अशा प्रकारे ग्राहक ठेवी परत घेऊन बाटल्यांच्या परताव्यावर विक्री कर भरण्यास जबाबदार असतील. बाटल्यांच्या विक्रीवर एक बिंदू कर असल्याने, जर काही कर

आकारला असेल तर प्रमुखाच्या पहिल्या विक्रीवर आकारला जाईल. कर निर्धारि मध्यस्थ असल्याने किरकोळ विक्रेते किंवा ग्राहकांना बाटल्यांच्या 'विक्री' वर विक्री कर भरण्यास जबाबदार धरले जाऊ शकत नाही. [६८८-जी-एच, ६८९-ए]

दिवाणी अपील न्यायधिकरण : दिवाणी अपील क्र.३१७२ /१९८८

मद्रास उच्च न्यायालयाने टी.सी. क्रमांक १९८४/२२०० मध्ये दिनांक ५.२.८५ च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी ए. के. गंगुली, व्ही. कृष्णमूर्ती आणि टी. हरीश कुमार.

सी ए क्रमांक मध्ये ३१७२/८८, ४४४५/८४ आणि ३१७४-७६/८८.

न्यायालयाद्वारे पुढील न्यायनिर्णय देण्यात आला;

न्यायमूर्ती सेन - हे अपील मद्रास येथील उच्च न्यायालयाच्या विक्रीकर पुनरीक्षण प्रकरणातील निकालावरून दाखल केले गेले. मॅक. डोवेल अँड कंपनी लिमिटेड ही प्रामुख्याने युनायटेड ब्रेवरेज लिमिटेडसाठी (यापुढे 'यू. बी.' म्हणून संदर्भित) मद्य वितरक कंपनी आहे. यू. बी. द्वारे करनिर्धारितीला दिलेली देयके, मुद्दल, त्यावर देय कर आणि ज्या बाटल्यांमध्ये मद्य स्वतंत्रपणे विक्री केले जात होते त्यांच्यासाठी ठेवी दाखविण्याची पद्धत होती. करनिर्धारकाने त्याच्या बदल्यात, त्याचप्रमाणे त्याच्या ग्राहकांकडून शुल्क आकारले. यू. बी. द्वारे करनिर्धारणकर्त्याकडून ज्या दराने शुल्क आकारले गेले ते ठेव दर आणि करनिर्धारकाने त्याच्या ग्राहकांकडून शुल्क आकारले तो दर सारखाच होता. तीच पद्धत वर्षानुवर्षे अवलंबली जात होती. रिकाम्या बाटल्यांचा तुटवडा असल्याने वेळोवेळी ठेवीचे दर

वाढविण्यात आले. विक्रीच्या नोंदींमध्ये, विशेषतः असे म्हटले गेले होते की "मद्यनिर्मितीगृहातील बाटल्या परत केल्यावर नोंदविलेली बाटली ठेव परत करण्यायोग्य आहे. रिकाम्या आणि तुटलेल्या वस्तू परत केल्यावरची मालवाहतूक तुमच्या (खरेदीदाराच्या) खात्यात असेल. करदात्याच्या विरुद्ध जारी केलेल्या बिलांच्या प्रतींमध्ये, मद्याची किंमत वेगळी दर्शविली गेली आणि त्यात विक्री कर जोडला गेला. त्यानंतर, पुरवठा केलेल्या बाटल्यांच्या संख्येच्या संदर्भात, 40 पैसे प्रति बाटली किंवा 4.80 रुपये प्रति डझन या दराने ठेवी म्हणून स्वतंत्र शुल्क आकारले गेले. या ठेवींना विक्रीकर आकारण्याच्या उद्देशाने त्याच्या कर आकारणीच्या विक्री उलाढालीचा भाग म्हणून मानले जावे का हा प्रश्न विचारात घेण्यास आला होता. मूल्यांकन प्राधिकरणाचे असे मत होते की यू.बी.ने बाटल्यांची विक्री केली होती. खरेदीदाराला आणि ठेवीची रक्कम टर्नओव्हरमध्ये समाविष्ट करून त्यावर कर आकारला जावा. न्यायाधिकरणाने मात्र, पावत्या केवळ ठेवी असून बाटल्यांच्या विक्रीवर किंमत ठरलेली नाही, असे मत घेतले. ठेव रकमेवर बाटल्यांच्या किंमतीप्रमाणे कोणत्याही प्रकारे कर आकारला जाऊ शकत नाही.

उच्च न्यायालयासमोर राज्याचा युक्तिवाद असा होता की हे व्यवहार विक्री म्हणून मानले जाऊ शकतात. ठेवी केवळ खात्यांमध्ये स्वतंत्रपणे दर्शविल्या गेल्या. याचा अर्थ हे ठेवी विक्रीतून मिळालेले उत्पन्न नव्हते असा होत नाही. ते खात्यात ज्या प्रकारे दाखवले गेले ते प्राप्त झालेल्या रकमेचे स्वरूप निश्चित करू शकले नाही. दारूची विक्री होत असताना पक्षांचे अधिकार स्पष्ट झाले. खरेदीदाराने केवळ मद्यासाठीच नाही तर बाटल्यांसाठीही पैसे

दिले. बाटल्यांच्या विक्रीमुळे मिळालेल्या रकमेचे खात्यात ठेवी म्हणून वर्णन केले गेले असले तरी ते बाटल्यांच्या विक्री किंमतीशिवाय दुसरे काही नव्हते.

राज्याच्या वतीने आणखी एक मुद्दा अधोरेखित करण्यात आला तो म्हणजे करनिर्धारिती त्याच्या खरेदी खात्यात बाटल्यांसाठी दिलेली रक्कम वजा केली आहे. त्यामुळे ते बाटल्या खरेदी करत होते याबद्दल करनिर्धारितीच्या मनात कोणतीही शंका नव्हती, असा युक्तिवाद करण्यात आला.

उच्च न्यायालयाने मात्र राज्याचा युक्तिवाद कायम ठेवला नाही. बाटल्या परत केल्याच्या अधीन राहून करनिर्धारकाला सुपूर्द करण्यात आल्याचे मत व्यक्त करण्यात आले. कोणत्याही कारणास्तव बाटल्यांचे नुकसान होण्याच्या किंवा परत न करण्याच्या आकस्मिकतेपासून संरक्षण म्हणून, एक ठेव जमा केली गेली जी बाटल्या परत केल्याबरोबर परत केली गेली. उच्च न्यायालयाच्या म्हणण्यानुसार, हे एक स्पष्ट प्रकरण होते जेथे ठेवी ठेवण्याचे स्वरूप कायम ठेवले पात्र ठेवते आणि वस्तूंच्या विक्री किंमतीचे स्वरूप प्राप्त केले नाही. हे निदर्शनास आणून दिले की शीतपेयांच्या बाबतीतही, सर्व किरकोळ दुकानांमध्ये, बाटल्यांच्या परताव्याच्या बदल्यात किरकोळ रक्कम गोळा करण्याची व्यापार पद्धत होती. बाटल्या परत केल्या नाहीत, रक्कम जप्त करण्यात आली. मात्र बाटल्या परत दिल्यास ती रक्कम ग्राहकांना परत करण्यात आली. अशा सर्व बाबतीत, असे करता येणार नाही की प्रथम बाटल्यांची विक्री झाली होती आणि त्यानंतर, जेव्हा बाटल्या परत केल्या गेल्या, तेव्हा पुनर्विक्री झाली.

या प्रकरणातील तथ्यांमध्ये उच्च न्यायालयाने योग्य निर्णय घेतला आहे, असे आमचे मत आहे. या बाटल्या सुरुवातीला वितरक असलेल्या करनिर्धारितीला यू. बी. म्हणून पुरविल्या जात होत्या. न्यायाधिकरणाच्या तथ्याचे निष्कर्ष असे आहेत की मद्याची बाटल्यांमध्ये डिलिव्हरी घेण्यासाठी करदात्याला काही रक्कम जमा करावी लागत असे. स्पष्ट समज असा होता की जेव्हा बाटल्या परत केल्या जातील, तेव्हा यू.बी. ठेवीची रक्कम परत करेल. करनिर्धारितीने त्याच्या बदल्यात, बाटल्यांमध्ये दारू विकताना ग्राहकांकडून त्याच दराने ठेवी गोळा केल्या. जेव्हा बाटल्या परत केल्या गेल्या, तेव्हा करनिर्धारितीने जमा केलेली रक्कम त्याच्या ग्राहकांना परत केली. जर कोणत्याही ग्राहकाने तुटल्यामुळे किंवा इतर कोणत्याही कारणास्तव बाटल्या परत केल्या नाहीत, तर करपात्र व्यक्तीने ठेवीची रक्कम परत केली नाही.

जेव्हा करपात्र व्यक्ति व्यक्तीला त्याच्या ग्राहकांकडून बाटल्या अग्रिम परतावा मिळाल्या, तेव्हा तो त्याच्या प्रमुखाला त्याचा अग्रिम परतावा करत असे आणि त्याची ठेव अग्रिम परतावा मिळवत असे. जर बाटल्या अग्रिम परतावा करण्यात काही कमतरता असेल तर त्या मर्यादेपर्यंत ठेवी प्रमुख यू. बी. ने राखून ठेवल्या होत्या. या प्रकरणात, करनिर्धारिती केवळ एक मध्यस्थ होता. बाटल्यांच्या विक्रीचा प्रश्नच उद्भवू शकत नाही. जेव्हा त्यांनी बाटल्या गोळा केल्या, तेव्हा त्यांनी त्यांच्या प्रमुखाकडे जमा रक्कम दिली. त्याच्या बदल्यात, त्याने त्याच्या ग्राहकांना बाटल्या पुरवल्या, तेव्हा त्याने त्याच्या प्रमुखाच्या सूचनेनुसार त्याच्या ग्राहकांकडून ठेवी मिळवल्या. जर ग्राहकाने सर्व बाटल्या अग्रिम परतावा केल्या, तर करनिर्धारिती ग्राहक त्याच्या ग्राहकांकडून मिळालेल्या ठेवीची संपूर्ण रक्कम अग्रिम परतावा

करेल. त्यानंतर, करनिर्धारिती सर्व बाटल्या त्याच्या प्रमुखास अग्रिम परतावा करेल. त्यानंतर प्रमुख करनिर्धारिती ठेवीची रक्कम अग्रिम परतावा करेल. या प्रकरणातील तथ्यांनुसार, त्यामुळे बाटल्यांच्या विक्रीचा प्रश्नच उद्भवत नाही.

जेव्हा उत्पादकाने घाऊक विक्रेत्याला आणि घाऊक विक्रेत्याने ग्राहकांना बिअरच्या बाटल्या पुरवल्या, तेव्हा बाटल्यांची विक्री झाली, असा राज्याचा युक्तिवाद मान्य झाला, तर ग्राहकांनी विक्रेत्यांना बाटल्या परत केल्यावरही बाटल्यांची विक्री झाली असे मानावे लागेल. त्यामुळे, ठेवी परत घेऊन बाटल्या वळवल्यावर ग्राहक विक्री कर भरण्यास जबाबदार असेल. बाटल्यांच्या विक्रीवर एक बिंदू कर आहे असा युक्तिवाद करून या प्रस्तावाला विरोध करण्यात आला. जर तसे असेल, तर कर आकारणी, जर असेल, तर ती मुद्दल म्हणजेच युनायटेड ब्रुअरी कंपनी लिमिटेडच्या पहिल्या विक्रीवर येईल. करपात्र व्यक्ति व्यक्ती हा मध्यमवर्गीय होता आणि किरकोळ विक्रेत्यांना किंवा ग्राहकांना कोणत्याही परिस्थितीत बाटल्यांची "विक्री" केल्यामुळे त्याला विक्री कर भरण्यास भाग पाडले जाऊ शकत नव्हते.

अपील कोणत्याही गुणवत्तेखेरीज असून ते फेटाळले जाते. खर्चाबाबत कोणतीही आदेश नाही.

**दिवाणी अर्ज क्रमांक. 44-45/84,445-447/84,4362/84,3173-3176/88
आणि 5553-54/90.**

दिवाणी अपील क्रमांक 3172/1988 मधील आमचा वरील निर्णय लक्षात घेता, ही अपील देखील खर्चाबाबत कोणताही आदेश न देता फेटाळण्यात आली आहे .

X-X-X-X

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल."

X-X-X-X